

НОВІ ПРІОРИТЕТИ

ЩОДО ЗМЕНШЕННЯ ШКОДИ,
ПОВ'ЯЗАНОЇ З РЕКРЕАЦІЙНИМ
ВЖИВАННЯМ ПСИХОАКТИВНИХ
РЕЧОВИН У СХІДНІЙ,
ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ
ТА ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

Спільна політична заява
міжнародних професійних організацій
зменшення шкоди

Київ,
серпень 2022 р., вер. 2,
листопад 2022 р., вер. 3,
січень 2023 р., травень 2023 р., вер. 4

Попри всі зусилля, які докладаються для запобігання та викорінення вживання психоактивних речовин (ПАР), доказові дані вказують на те, що відносно стабільна частка населення продовжує вживати ПАР. Згідно з глобальними оцінками, станом на 2020 рік 5,6% дорослого населення світу вживало наркотики хоча б раз за останні 12 місяців — це збільшення на 26% порівняно з розрахованою поширеністю споживання ПАР у 2010 р., яка дорівнювала тоді 5%¹. Заходи, спрямовані на зменшення пропозиції та попиту (у т.ч. примусові та загально-профілактичні) не завжди виявляються ефективними та потребують доповнення спеціалізованими послугами, покликаними забезпечувати надання життєво важливої допомоги людям, які не готові або не бажають припинити вживання ПАВ. Все більше доказових даних, зібраних в рамках міжнародних досліджень, доводять, що підхід зменшення шкоди пропонує низку ефективних відповідей на виклики, які можуть бути пов'язані з вживанням ПАР; йдеться, зокрема, про інфекційні та інші захворювання, гостру інтоксикацію та передозування, залежність, проблеми психічного здоров'я, руйнування стосунків та соціальних зв'язків. Зменшення шкоди суттєво доповнює заходи, спрямовані на зменшення пропозиції та попиту, і є ключовим компонентом сучасного підходу до роботи з наркотиками.

Вживання психоактивних речовин — це комплексне явище, яке охоплює широкий спектр речовин, особистостей людей, які вживають наркотики (ЛВН), мотивів і контекстів вживання, способів прийому наркотиків, пов'язаних ризиків і проблем — від часто безпроблемних тимчасових експериментів з ПАР і рекреаційного вживання до високо ризикованих моделей вживання, які можуть спричиняти інфекційні захворювання та важку залежність.

Більшість програм зменшення шкоди у країнах Східної, Південно-Східної Європи та Центральної Азії пропонують послуги лише для людей з дуже проблемними типами вживання ПАР, у т.ч. людей з важкою залежністю, або тих, хто вживає

наркотики ін'єкційно. Проте, для того щоб задовольнити особливі потреби людей, які за власним вибором вживають ПАР, запобігти пов'язаній з цим шкоді та не допустити переходу до більш проблемних способів вживання речовин, інформація та послуги зменшення шкоди мають надаватися людям, які вживають наркотики, на менш проблемних етапах кар'єри вживання ПАР², в т.ч. підчас перших експериментів з ПАР та рекреаційного вживання психоактивних речовин. Ми закликаємо спільноти, донорів, політиків, органи влади, науковців і практиків приділити цій важливій сфері роботи максимальну увагу та надати цим зусиллям належну підтримку, на які вона заслуговує та потребує.

1 УНЗ ООН, Світовий звіт про наркотики за 2022 р.

2 Термін «кар'єра» в цьому сенсі має тлумачитися обережно, оскільки він може викликати враження, наче рух від менш шкідливих до більш шкідливих моделей вживання ПАР є неминучим. Однак дослідження (УНЗ ООН, Світовий звіт про наркотики за 2022 р.; УНЗ ООН, Світовий звіт про наркотики за 2021 р.; Volkow ND, Han B, Einstein EB, Compton WM. Prevalence of Substance Use Disorders by Time Since First Substance Use Among Young People in the US («Поширеність розладів, пов'язаних із вживанням наркотиків в динаміці після першого випадку вживання серед молоді в США»). JAMA Pediatr. 2021;175(6):640–643. doi:10.1001/jamapediatrics.2020.6981) показують, що лише близько 13% людей віком від 15 до 64 років, які вживали наркотики протягом останнього року, страждали на розлади, пов'язані з вживанням наркотиків, тобто шкода від вживання ними наркотиків сягнула такого рівня, де в них могла розвинути залежність та/або виникла потреба в лікуванні. Водночас, більшість людей з проблемним вживанням психоактивних речовин повідомляють, що свого часу починали з рекреаційного вживання ПАВ.

Хоча залежність, або інші значні проблеми внаслідок вживання ПАР у більшості споживачів наркотиків не виникають, навіть перші експерименти з ПАР та рекреаційне вживання речовин наражають ЛВН на ризики, пов'язані з впливом шкідливих чинників. Серед таких шкідливих чинників — гостра інтоксикація та передозування, пов'язані з невідповідним дозуванням або вживанням проданих як інші, неправильно промаркованих або розбавлених з домішками речовин, залежність від наркотиків, загострення проблем психічного здоров'я, проблеми фізичного здоров'я, соціальні проблеми, пов'язані зі стигматизацією та криміналізацією вживання психоактивних речовин, ризики для сексуального здоров'я та використання ПАР для сексуальної експлуатації та примусу до сексу. У переважній більшості таких випадків дії шкідливих чинників можна уникнути або значною мірою її знизити чи усунути. Відкладання звертання за послугами зменшення шкоди до виникнення залежності та інших проблем, асоційованих з вживанням ПАР, не має виправдання і призводить до більш шкідливих наслідків для людини, її найближчого оточення та суспільства в цілому. Інформація та послуги зменшення шкоди мають пропонуватися людям, які вживають ПАР, під час їхніх початкових експериментів з речовинами та рекреаційного вживання ПАР.

Розвиток послуг зменшення шкоди спочатку був пов'язаний з епідемією ВІЛ у спільнотах людей, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ). ЛВНІ були визначені як ключова група (КГ), що піддається найбільшому ризику інфікування та найбільше уражені ВІЛ, і більшість донорів та організацій, що підтримують інтервенції у сфері ВІЛ, обмежили свої програми для ЛВН потребами тих,

хто вживає наркотики ін'єкційним шляхом. Той факт, що основний акцент відповіді на ВІЛ робиться на роботі з людьми, що піддаються найбільшому ризику інфікування та передачі вірусу, є цілком виправданим, а програми зменшення шкоди, зокрема програми розповсюдження голків і шприців (NSP) та лікування агоністами опіоїдів (OAT) довели свою ефективність у зменшенні основного ризику передачі ВІЛ серед найбільш вразливих груп населення. Успіхи цих інтервенцій у запобіганні поширенню гепатиту С, яким інфікується значна частина ЛВН в нашому регіоні, значно скромніші. Слід також зазначити, що, коли більшість людей з КГ (людей, які живуть з ВІЛ; людей, які вживають ін'єкційні наркотики; секс-робітників і чоловіків, які практикують секс із чоловіками) вже отримали доступ до інтервенцій у сфері ВІЛ, охопити решту сегментів КГ стає все важче. Недоохопленими послугами зазвичай виявляються найбільш маргіналізовані люди, які не довіряють державним установам (у т.ч. наркологічним та іншим медичним закладам), молодші за віком сегменти КГ, а також рекреаційні споживачі ПАР (абсолютна більшість яких віддають перевагу неін'єкційному прийому наркотиків). Не маючи доступу до інформації та послуг зменшення шкоди, ці люди з великою імовірністю перейдуть до більш проблемних способів вживання психоактивних речовин, таких як ін'єкційне вживання, пов'язаних з підвищеним ризиком інфікування ВІЛ і гепатитом С, розвитку залежності, гострих отруєнь та передозування.

Доступ до інформації та послуг зменшення шкоди на ранніх етапах вживання речовин дозволяє ЛВН уникати більш проблематичних моделей вживання або зменшувати шкоду, пов'язану з більш ризикованими практиками. Своєчасні

заходи зменшення шкоди передбачають розширення роботи по зменшенню шкоди з охопленням рекреаційних споживачів психоактивних речовин.

Існує кілька важливих причин для залучення до програм зменшення шкоди та профілактики ВІЛ людей, які вживають наркотики рекреаційно.

Зокрема:

1. ЗАПОБІГАННЯ ПЕРЕХОДУ ДО ПРОБЛЕМНОГО ВЖИВАННЯ ПАР І ПОВ'ЯЗАНИЙ ІЗ НИМ ШКОДИ

Наукові дані свідчать про те, що експериментальне та рекреаційне споживання наркотиків у більшості випадків має тимчасову та неproblemну природу³. Разом із тим, значна частка споживачів неін'єкційних наркотиків з часом переходять до проблемних моделей вживання (компульсивне повторне вживання, способи прийому, що забезпечують посилений ефект — як-от вживання крек-кокаїну, ін'єкційне вживання), стикаються із залежністю та погіршенням психічного здоров'я, що створює додаткові виклики як для ЛВН, так і для суспільства та системи громадського здоров'я. Відповідно до даних інтегрованих біо-поведінкових досліджень (ІБПД), проведених в Україні, щорічна ротація популяції ЛВН дорівнює 7%, що означає, що 20 тис. осіб щороку можуть переходити від неін'єкційного до ін'єкційного вживання психоактивних речовин. Таким чином, залучення неін'єкційних споживачів ПАР до профілактичних інтервенцій — це важливий спосіб попередження переходу до ін'єкційного вживання наркотиків та запобігання ВІЛ та іншим викликам, пов'язаним з ін'єкційним вживанням. Перехід на ін'єкції — це процес, який може включати формування самоідентифікації

особи як людини, що вживає ін'єкційні наркотики. Задовго до завершення такої самоідентифікації людина може час від часу вживати ін'єкційні наркотики, не усвідомлюючи потреби звертатися за послугами, призначеними для ЛВН, як-от програми розповсюдження голочок і шприців (NSP) та лікування агоністами опіоїдів (ОАТ). Популярність ін'єкційного вживання серед молоді, яка вживає психоактивні речовини, також падає, а прагнення бути соціально прийнятним може призводити до ситуацій, коли людина заперечує, що вживає ін'єкційні наркотики, та активно відмежовується від спільноти ЛВН. Через пов'язану з ін'єкційним вживанням наркотиків стигму молоді ЛВН, які звертаються за послугами профілактики, можуть не повідомляти про свої ін'єкційні практики працівникам програми, поки між ними не встановляться достатньо довірливі стосунки. Отже, межа між ін'єкційним та неін'єкційним вживанням психоактивних речовин може бути досить розмитою, і споживачі неін'єкційних речовин не повинні виключатися з послуг зменшення шкоди.

ЗУНЗ ООН, Світовий звіт про наркотики за 2022 р.; УНЗ ООН, Світовий звіт про наркотики за 2021 р.; Volkow ND, Han B, Einstein EB, Compton WM. Prevalence of Substance Use Disorders by Time Since First Substance Use Among Young People in the US («Поширеність розладів, пов'язаних із вживанням наркотиків в динаміці після першого випадку вживання серед молоді в США»). JAMA Pediatr. 2021;175(6):640–643. doi:10.1001/jamapediatrics.2020.6981

2. ЗАПОБІГАННЯ ПЕРЕХОДУ ДО ІН'ЕКЦІЙНОГО ВЖИВАННЯ

Для наркосцени у низці країн характерною є дедалі більша поширеність стимуляторів амфетамінового ряду (САР) та стимуляторів катинінового ряду (СКР), що спрощує перехід до ін'екційного вживання та збільшує його ймовірність. Опір такому переходу може слабшати в разі систематичного вживання метамфетаміну або синтетичних катинонів, яке може призводити до загострення проблем із психічним здоров'ям. Дані досліджень свідчать про поширення синтетичних катинонів на рекреаційній

наркосцені⁴. Зростання поширеності неін'екційного вживання стимуляторів, які також легко приймати у вигляді ін'екцій, значно підвищує імовірність переходу до ін'екційного вживання. Однією з важливих задач програм зменшення шкоди серед рекреаційних споживачів, є запобігання переходу до ін'екційного вживання ПАР, а також поширення культури зменшення шкоди й відповідних навичок, що дозволяють зменшити ризик серйозної шкоди, якщо перехід на ін'екційне вживання все ж відбувається.

3. ПРОФІЛАКТИКА ПЕРЕДОЗУВАННЯ

Передозування носить менш летальний характер серед людей які вживають наркотики неін'екційним шляхом ніж серед ЛВНІ, проте є дуже поширеним. Поява пігулок МДМА з високою концентрацією активної речовини у 2018 р. призвело до п'яти випадків передозування в Белграді, Сербія. Їх можна було б уникнути, якби на місці була присутня команда зменшення шкоди, яка складається з навчених працівників та членів спільноти. Навчання членів спільноти та доступність послуг зменшення шкоди на базі спільноти (разом із розбудовою потенціалу екстрених медичних служб) — це найважливіші стратегії запобігання передозуванню та роботі з його випадками в контексті

рекреаційного вживання⁵. Надходять повідомлення про додавання в рекреаційні ПАР синтетичних опіоїдів на кшталт фентанілу. Така практика може збільшувати ризик смертельного передозування, особливо серед споживачів стимуляторів, які не мають доступу до налоксону та ніколи не стикалися з передозуванням опіоїдами. Ще однією, новою групою ПАР з високим потенціалом до передозування є нітазини. Ці речовини виявлялися під час аналізу зразків ПАР в США, Канаді, а тепер і в Європі (повідомлення про спалах використання нітазинів нещодавно надійшли з Шотландії).

4 Додаткову інформацію можна отримати на веб-сайті проекту EU Scanner: <https://www.scannernps.eu/>

5 Nick Cristiano (2022) Fentanyl Contamination as a Risk Priority: the Impact of the Fentanyl Epidemic on Club Drug-Using Behaviours, Substance Use & Misuse, («Забруднення фентанілом як пріоритетний ризик: вплив фентанілової епідемії на способи вживання клубних наркотиків, вживання та зловживання речовинами») 57:6, 975-982, DOI: 10.1080/10826084.2022.2058705, Ecstasy Laced With Fentanyl: Georgia's Growing Party Drug Problem («Екстазі в суміші з фентанілом: проблема клубних наркотиків у Джорджії загострюється»), доступно за адресою: <https://www.rferl.org/a/georgia-fentanyl-ecstasy-drugs-clubs-opioids-deaths/32084524.html>

4. ПОТЕНЦІАЛ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ

Споживачі психоактивних речовин, які експериментують, практикують рекреаційне та неін'єкційне вживання, відіграють значну роль в епідеміологічному процесі. Хоча ВІЛ-інфекція зосереджена, в першу чергу, в КГ (в т.ч. серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно), слід також зазначити, що можливості виявлення випадків ВІЛ у традиційних ключових групах наразі близькі до вичерпання. Це зумовлює необхідність роботи з менш знайомими сегментами ключових груп та груп-містків, у т.ч. людей, які тільки приєднуються до КГ, а також статевих партнерів представників КГ. Перехідні, або проксі-КГ — це точніший термін для опису молодих представників КГ, оскільки багато хто з молоді, що практикує високоризиковану поведінку, не самоідентифікує себе з КГ та не стикається з відповідними ризиками та викликами у тій же мірі, що й старші представники КГ. Молодь у сучасному суспільстві може практикувати високоризиковану поведінку, не задумуючись, або ж мати складнішу сексуальну ідентичність, що виходить за гетеронормативні рамки. Наприклад, сексуальні стосунки між чоловіками можуть не означати самоідентифікації їх учасників як членів спільноти ЧСЧ. Таким чином, програми, адресовані саме ЧСЧ як формі ідентичності, можуть не бути привабливими для такої молоді. Програми зменшення шкоди в рекреаційних контекстах дозволяють охопити нові сегменти ключових груп, перш за

все молодих членів КГ, не інтегрованих у спільноти з чіткою самоідентифікацією. Ми використовуємо термін молодь, що експериментує, для позначення людей молодшого віку, які починають практикувати поведінку, пов'язану з підвищеним ризиком інфікування ВІЛ та іншими інфекціями, але які ще не сформували ідентичність КГ та не реагують на соціальний маркетинг і послуги, адресовані конкретно КГ. Насправді люди, які практикують високоризиковану поведінку, можуть взагалі ніколи не самоідентифікуватися з якоюсь групою ризику незалежно від частоти ризикованих практик. Відхід від ідентифікації конкретних груп населення та акцент на виявленні поведінкових та середовищних факторів, пов'язаних з підвищеним ризиком інфекції можуть сприяти покращенню охоплення та підвищувати ефективність скринінгу на предмет високоризикованих практик. Це дозволить людям, які не відносять себе до жодної ключової групи, але при цьому практикують високоризиковану поведінку чи зазнають впливу несприятливих факторів середовища, отримувати доступ до життєво необхідних послуг. Відносно низька поширеність ВІЛ-інфекції серед молодших, переважно неін'єкційних споживачів психоактивних речовин, підвищує актуальність інтервенцій з профілактики ВІЛ (включно з доконтактною профілактикою ВІЛ-інфекції, ДКП) в цій групі населення.

5. МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВЖИВАННЯМ НАРКОТИКІВ У СЕКСУАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Вживання наркотиків у сексуальному контексті, також відоме як «фармакосекс» або «хімсекс» (переважно стосовно ЧСЧ), або вживання психоактивних речовин

для покращення або зміни сексуального досвіду поширене серед рекреаційних споживачів ПАР. Існують свідчення про те, що вживання психоактивних

речовин у сексуальному контексті пов'язане з менш безпечними моделями сексуальної поведінки, в т.ч. з підвищенням імовірності групового сексу та зменшенням використання презервативів. У країнах Східної, Південно-Східної Європи та Центральної Азії серед людей, що

практикують фармакосекс або хімсекс, ін'єкційне вживання ПАР зустрічається нечасто. Проте у Західній Європі ін'єкційне вживання в контексті хімсексу поширене, і існує ймовірність розповсюдження такої практики на інші регіони.

6. РАННІЙ ДОСТУП ДО ПОСЛУГ ПІДВИЩУЄ ДІЄВІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ

Хоча шкідливі фактори, пов'язані зі вживанням ПАР, найсильніше впливають на людей молодшого віку, більшість наявних програм для ЛВН зосереджуються на роботі з дорослими більш зрілого віку та не приваблюють молодь. Інформацію та послуги пропонують людям на пізніх етапах вживання психоактивних речовин, для яких характерні значні погіршення фізичного та психічного здоров'я, хронічні захворювання та гірший прогноз. Більшість людей звертаються до програм профілактики та лікування після того, як стикаються зі значними проблемами, спричиненими високоризикованою поведінкою, як-от ВІЛ-інфекція, вірусні гепатити, хронічні ІПСШ, важка залежність, погіршення психічного здоров'я, насильство, правові проблеми та серйозне погіршення соціально-економічного стану. Забезпечення вже на ранніх етапах доступу до об'єктивної та надійної інформації про високоризиковану поведінку,

її позитивні й негативні наслідки та ефективні кроки для зменшення шкідливого впливу, а також залучення молоді до ефективних інтервенцій зменшення шкоди та профілактики ВІЛ дозволяє запобігти виникненню значної шкоди, пов'язаної з високоризикованою поведінкою, встановити контакт і взаєморозуміння з ЛВН на ранніх стадіях їхньої кар'єри вживання, а також не допустити переходу до більш ризикованих практик на кшталт вживання ін'єкційних наркотиків. Ранній доступ до профілактичних послуг та культивування «гігієни» щодо ризикованої поведінки й факторів середовища сприяють формуванню культури зменшення шкоди, яка стає життєво важливим інструментом виживання, який люди можуть використовувати протягом усього життя.

7. ПРОСУВАННЯ ГЛИБШОГО РОЗУМІННЯ ТА ГНУЧКІШОГО РЕАГУВАННЯ НА ВЖИВАННЯ ПАР

Зусилля, спрямовані на формування культури безпечнішого вживання ПАР та зменшення шкоди, вимагають розвитку глибокого розуміння та краще поінформованого ставлення суспільства (у тому числі співробітників правоохоронних

органів) до вживання психоактивних речовин. Розвиток послуг з перевірки ПАР, імовірно, буде створювати виклики та призводити до змін у практиках правоохоронної роботи, а також розширяти спектр реакцій на зберігання

психоактивних речовин (залежно від типу речовини, її кількості, наявності або відсутності наміру щодо збуту, віку людини тощо). Навчання та послуги щодо зменшення шкоди для рекреаційних споживачів ПАР сприяють більш тонкому та об'єктивному розумінню вживання психоактивних речовин та пов'язаних із ним явищ серед медичних

працівників, співробітників правоохоронних органів та широкого загалу населення. Це сприяє формуванню більш адекватного ставлення суспільства та просуванню вдосконалень до законодавства, необхідних для декриміналізації ЛВН, усуваючи таким чином одну з найважливіших перешкод для доступу ЛВН до послуг.

8. ПОКРАЩЕННЯ НАШИХ ЗНАТЬ ПРО НАРКОСЦЕНУ ТА ВЖИВАННЯ ПАР

Розробка інтервенцій зменшення шкоди, орієнтованих на рекреаційних споживачів ПАР, відкриває можливості для ефективного дослідження й моніторингу рекреаційної наркосцени, постачання стратегічної інформації, яка необхідна для подальшої розробки інтервенцій та політик зменшення шкоди, підвищення ефективності аутрич-роботи та оперативного реагування на нові виклики, які створюють динамічні зміни наркосцени. Польові й онлайн-дослідження можуть

також використовуватися як канали для аутрич-роботи. Дослідницько-моніторингова робота має доповнюватися дієвими механізмами зворотного зв'язку, які постійно використовуються для покращення послуг відповідно до потреб спільноти та ситуаційних параметрів. Дослідження сучасної культури нічного життя також дозволяє вивчати інклюзивність, притаманну спільнотам, що беруть в ньому участь (як-от учасників фестивалів електронної музики), та поширювати її на решту населення.

Люди, які експериментують з ПАР або вживають ПАР з рекреаційною метою, у тому числі представники молодшого покоління, потребують спеціально адаптованих інформації та послуг зменшення шкоди, які дозволять їм отримати необхідні знання й засоби для попередження або зменшення шкоди, пов'язаної з ПАР. Традиційні аутрич-робота й послуги, призначені для ЛВНІ, не приваблюють рекреаційних споживачів ПАР та не відповідають їхнім основним потребам щодо зменшення шкоди. Підхід до роботи з рекреаційними споживачами ПАР, особливо молодшого віку, які практикують високоризиковану поведінку, радикально відрізняється від підходу, що наразі домінує в роботі з ЛВНІ. Орієнтовані на проблеми та їх вирішення інформація та послуги можуть не приваблювати людей, які, попри свою високоризиковану поведінку, ще не стикнулися з проблемами, пов'язаними з вживанням наркотиків. Молодь, що експериментує, не приваблюють послуги, які прямо стосуються ВІЛ або КГ; проте її може приваблювати об'єктивна, достатньо детальна та неупереджена інформація, яка відповідає їхнім інтересам, а також послуги, покликані зменшувати ризик та шкоду, пов'язані з поведінкою, спрямованою на пошуки задоволення.

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ Й МЕТОДИ РОБОТИ ЩОДО ЗМЕНШЕННЯ ШКОДИ З ЛЮДЬМИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ ПАР З РЕКРЕАЦІЙНОЮ МЕТОЮ:

Принципи й підходи:

- Послуги зменшення шкоди мають базуватися на принципах прав людини та бути привабливими для молоді, що експериментує. Побудова та збереження довірчих стосунків з ЛВН на ранніх етапах вживання ними ПАР дозволять запобігти переходу до більш ризикованих та більш шкідливих способів вживання та сексуальних практик, а також уникнути ВІЛ-інфекції та інших проблем, пов'язаних з високоризикованою поведінкою. Одним з прикладів такого підходу є концепція «розумного задоволення» (Smart Pleasure), яка використовується в рамках українського проєкту зменшення шкоди Drugstore. Принципово схожа на сексуально-позитивний підхід до дружніх для молоді послуг сексуального та репродуктивного здоров'я⁶, концепція Smart Pleasure визнає, що прагнення задоволень — це важлива частина експериментів з речовинами та сексуальністю, надає клієнтам об'єктивну, комплексну та неупереджену інформацію, яка включає як позитивні, так і негативні аспекти, пов'язані з вживанням ПАР та сексуальною поведінкою, пропонує матеріали та послуги для зменшення шкоди, які дозволяють запобігти виникненню проблем або зменшити їхню серйозність, при цьому не наполягаючи на повній відмові від вживання психоактивних речовин та сексуальних практик і пов'язаного з ними задоволення.
- Така робота повинна використовувати культурно відповідні онлайн- та офлайн-методи аутрич-роботи й маркетингу, зокрема Інтернет-канали та соціальні мережі, ретельно орієнтовані на людей, які вже вживають психоактивні речовини або практикують іншу високоризиковану поведінку. Добре підібраний дизайн і брендинг комунікаційних каналів і матеріалів, а також зовнішній вигляд та внутрішнє оздоблення пунктів надання послуг, відіграють надзвичайно важливу роль у залученні та утриманні клієнтів. Роздаткові матеріали (якщо використовується продуманий дизайн) працюють як інструменти органічного маркетингу, забезпечуючи вірусне зростання популярності пропонованих матеріалів для зменшення шкоди. Важливим аспектом цієї роботи є сегментація цільової аудиторії — різні підгрупи молоді, що експериментує, та рекреаційних споживачів ПАР можуть мати значні культурні відмінності, різноманітні гендерні ідентичності, різну статеву орієнтацію, способи й мету вживання ПАР, а також різне соціальне походження; вони потребуватимуть спеціально адаптованих програм. Це включає культурно відповідну мову та візуальні матеріали, а також спеціалізований спектр інформації та послуг для задоволення специфічних потреб та інтересів конкретної спільноти.
- Побудова початкових довірчих стосунків з потенційними клієнтами потребує значних зусиль. Йдеться, зокрема, про належні та зрозумілі заходи з захисту конфіденційності (або анонімності) клієнтів у тих країнах, де особистий вибір та спосіб

⁶ Key to youth-friendly services: adopting a sex positive approach («Ключ до дружніх до молоді послуг: застосування сексуально-позитивного підходу»), IPPF, 2011 (https://www.ippf.org/sites/default/files/positive_approach.pdf), Sex-positive movement («Сексуально-позитивний рух»), https://en.wikipedia.org/wiki/Sex-positive_movement

життя, що включає ПАР, криміналізуються, і люди переслідуються за вживання та зберігання психоактивних речовин для особистих потреб. Потрібно вжити заходів для недопущення розкриття інформації про засуджувану в суспільстві поведінку, відомостей про статус здоров'я та інших чутливих даних широкому загалу, близькому оточенню та соціальним інститутам. Програми зменшення шкоди відіграють певну роль у запобіганні сексуальній експлуатації та примусу, а також усім формам насильства в спільноті та місцях роботи програм. Підзвітність та добросовісність надавачів послуг критично важливі для підтримки довіри та можуть забезпечуватися шляхом уважного відбору, навчання та супервізії персоналу та волонтерів, а також за допомогою дієвих механізмів зворотного зв'язку від клієнтів та реагування на нього.

- Значуща та взаємовигідна співпраця, взаємно прийнятні рішення та діалог з різноманітними партнерами та зацікавленими особами, у т.ч. групами спільноти ЛВН, різними дійовими особами зі сфери нічного життя, кваліфікованими медичними та іншими фахівцями, представниками академічних кіл, відповідними державними органами та правоохоронними відомствами створюють більш сприятливе середовище для надання послуг.
- Значуща залучення та провідна роль молоді, що експериментує, та людей, які вживають ПАР, або організацій та спеціалістів, які фактично представляють та захищають їхні інтереси, здоров'я, добробут та цілісний розвиток в усіх аспектах, пов'язаних з розробкою та реалізацією програм зменшення шкоди — це ключовий принцип, який забезпечує актуальність та ефективність роботи щодо зменшення шкоди.

Послуги зменшення шкоди для ЛВН в рекреаційному контексті:

- Надання об'єктивної, повної та неупередженої інформації, яка дозволяє робити усвідомлений інформований вибір. Спектр тем може охоплювати різноманітні питання, пов'язані з психоактивними речовинами та їхнім вживанням, асоційованими шкідливими факторами й проблемами, способами їх подолання, психічним здоров'ям, емоційними проблемами та проблемами у стосунках, стратегіями подолання проблем, сексуальним та репродуктивним здоров'ям, запобіганням насильству й примусу, інклюзивністю та іншими темами, які є значущими для місцевої спільноти. Для цієї роботи можуть використовуватися семінари та інтерактивні лекції, тренінги для працівників нічних закладів, візуальні матеріали, що публікуються на популярних інформаційних онлайн-ресурсах, через інформаційних ботів, на веб-сайтах та пов'язаних каналах у соціальних мережах, популярних серед представників цільової аудиторії, а також друковані матеріали з креативним дизайном. Особливо ефективним є надання інформації рівними, для підтримки якого проводять навчання рівних консультантів, волонтерів та зацікавлених клієнтів.
- Забезпечення доступу до продуктів, необхідних для зменшення шкоди. Залежно від місцевих способів вживання ПАР та вподобань спільноти, до таких продуктів можуть відноситися, зокрема, інструменти для безпечнішого інтраназального вживання речовин — як-от пластикові картки й паперові соломинки, вітаміни (електроліти). До списку матеріалів також можуть включати вироби для підвищення безпечності сексу — як-от презервативи та лубриканти, тести на ВІЛ та інші інфекції, а також рекламні матеріали на кшталт наліпок, брелоків тощо. В рамках надання послуг слід використовувати високоякісні матеріали, що були практично випробувані на цільовій аудиторії.

- **Перевірка речовин.** Перевірка речовин — однозначно найпопулярніша послуга серед рекреаційних споживачів ПАР. Програмам слід використовувати ті способи перевірки речовин, які дозволені у відповідних країнах. Якщо отримання зразків речовин від клієнтів для подальшої перевірки поки що заборонене, програми зменшення шкоди можуть надавати реагенти для колориметричного аналізу на місці та навчати клієнтів проводити самостійне тестування речовин, при цьому обов'язково повідомляючи про обмеження й можливості цих тестів. Програми перевірки речовин повинні містити сильний компонент комунікації щодо зменшення шкоди та надавати індивідуальні консультації та рекомендації з урахуванням конкретних ризиків, пов'язаних з використовуваними речовинами, а також методами зменшення шкоди.
- **Послуги сексуального, репродуктивного та психічного здоров'я.** Усунення інших чинників, здатних негативно впливати на молодь, що експериментує, у т.ч. в контексті сексуального, репродуктивного та психічного здоров'я — це сфера послуг, що має високий попит. Попит на послуги психічного й сексуального здоров'я можна задовольняти за допомогою онлайн- чи очних консультацій силами підготовлених та правильно налаштованих психологів, психотерапевтів та рівних консультантів, за допомогою системи організованих та відстежуваних перенаправлень до більш спеціалізованих надавачів послуг у більш складних випадках, розповсюдженням продуктиві послуг для сексуального здоров'я, а також надаючи послуги психосоціальної підтримки на великих розважальних заходах («трипситінг»).
- **Взаємна підтримка серед споживачів ПАР** часто вже природно присутня всередині спільноти; її слід підтримувати та просувати разом із культурою інклюзивності та зменшення шкоди.

КОРОТКЕ ВИКЛАДЕННЯ ЗАЯВИ

- Попри значні зусилля щодо запобігання та викорінення вживання наркотиків, відносно незмінна частка населення все одно вживає психоактивні речовини (ПАР).
- Зменшення шкоди є ефективним підходом до викликів, пов'язаних з вживанням ПАР, який суттєво доповнює заходи боротьби з пропозицією та попитом.
- Вживання ПАР — це складне явище: існує багато різноманітних речовин, способів вживання, цілей вживання й шкідливих факторів, пов'язаних з різними речовинами, способами й обставинами їх вживання.
- Робота по зменшенню шкоди в країнах Східної, Південно-Східної Європи та Центральної Азії майже виключно зосереджена на високопроблемному ін'єкційному вживанні.
- Для недопущення переходу до більш проблемних способів вживання психоактивних речовин та відповідних негативних наслідків, послуги зменшення шкоди мають також охоплювати споживачів ПАР, які лише починають експериментувати з ПАР або вживають ПАР з рекреаційною метою.
- Хоча значні проблеми, пов'язані з вживанням ПАР, виникають лише в невеликій частці людей, що вживають наркотики (ЛВН), перші експерименти з ПАР та рекреаційне вживання речовин все ж піддають ЛВН дії відповідних шкідливих чинників.

- У переважній більшості випадків дії таких шкідливих чинників можна уникнути або значною мірою її знизити чи усунути.
- Інформація та послуги зменшення шкоди мають пропонуватися людям, які вживають ПАР, на етапі початкових експериментів з речовинами та рекреаційного вживання ПАР. Надання послуг зменшення шкоди не повинне обмежуватися проблемними споживачами наркотиків.
- Виклики, пов'язані з ВІЛ-інфекцією, призвели до того, що ресурси й зусилля у сфері зменшення шкоди спрямовуються на профілактику і лікування ВІЛ, а також орієнтуються, в першу чергу, на людей, які вживають наркотики ін'єкційним шляхом (ЛВНІ).
- Традиційні програми, спрямовані на ЛВНІ, не завжди охоплюють найбільш маргіналізовані групи, а також молодші сегменти переважно неproblemних споживачів речовин, які вживають ПАР в якості експерименту або з рекреаційною метою і не довіряють наркологічним закладам чи іншим постачальникам послуг охорони здоров'я, не вважають своє вживання ПАР проблемним та не самоідентифікуються як проблемні споживачі чи члени спільноти, вразливої до наслідків вживання ПАР.
- Не маючи доступу до інформації та послуг зменшення шкоди, споживачі ПАР в експериментальному чи рекреаційному контексті стикаються з підвищеним ризиком переходу до більш проблемних моделей вживання наркотиків, як-от ін'єкційне вживання, залежність, гостра інтоксикація та передозування.
- Забезпечення раннього доступу до послуг дозволяє споживачам ПАР уникати більш проблемних способів вживання речовин або зменшувати шкоди, пов'язаної з більш ризикованими моделями вживання.

Програми зменшення шкоди серед людей, які вживають ПАР з рекреаційною метою, пропонують цілий спектр важливих результатів, корисних з точки зору окремої людини, громадського здоров'я та суспільства в цілому, зокрема:

- Запобігання переходу до більш проблемних моделей вживання ПАР, як-от ін'єкційне вживання, та пов'язаній з ними шкоди. Межа між неін'єкційним та ін'єкційним вживанням ПАР розмита, що також зумовлює необхідність включення до цільової аудиторії програм зменшення шкоди споживачів речовин в експериментальному та рекреаційному контексті. САР і синтетичні катинони, які отримують все більше поширення в деяких країнах, можуть сприяти переходу до ін'єкційного вживання ПАР.
- Запобігання життєво небезпечній інтоксикації та летальному передозуванню, пов'язаним з неправильним дозуванням або вживанням проданих як інші, невірні промаркованих або розбавлених із домішками речовин. Передозування поширене серед рекреаційних споживачів ПАР; воно повинне попереджатися, а його наслідки — усуватися. Імовірність передозування може підвищуватися при використанні синтетичних опіатів у якості домішок до рекреаційних ПАР.
- Профілактика ВІЛ шляхом просвіти та залучення ЛВН на перших етапах вживання ПАР, запобігання переходу на ін'єкційне вживання ПАР, яке тісно пов'язує з передачею ВІЛ, а також мінімізація ризиків, пов'язаних з небезпечними сексуальними практиками. Для ВІЛ-негативних ЛВН може бути актуальною доконтактна профілактика ВІЛ-інфекції (ДКП).

- Зменшення ризиків, пов'язаних із вживанням наркотиків у сексуальному контексті.
- Підвищення ефективності профілактики завдяки ранньому залученню молоді, яка розглядає вживання ПАР, експериментує або практикує високоризиковану поведінку. Забезпечення вже на ранніх етапах доступу до об'єктивної та надійної інформації про високоризиковану поведінку, її позитивні й негативні наслідки та ефективні кроки для зменшення шкідливого впливу, а також залучення молоді до ефективних інтервенцій зменшення шкоди та профілактики ВІЛ дозволяє запобігти виникненню значної шкоди, пов'язаної з високоризикованою поведінкою, встановити контакт і взаєморозуміння з ЛВН на ранніх стадіях їхньої кар'єри вживання, а також не допустити переходу до більш ризикованих практик.
- Просування глибшого розуміння та гнучкішого реагування суспільства на вживання ПАР. Сприяння викоріненню стигми та покращенню доступу до інформації та послуг щодо зменшення шкоди.
- Покращення наших знань про наркосцену та вживання психоактивних речовин. Послуги зменшення шкоди для рекреаційних споживачів ПАР можна ефективно інтегрувати в нові дослідження для покращення нашого уявлення про наркосцену та відповідні поведінкові фактори й фактори середовища, аби створити інформаційну основу для подальшої розробки ефективних інтервенцій.

Принципи та методи зменшення шкоди серед людей, які вживають ПАР в рекреаційних контекстах:

- Дотримання прав людини та привабливість для споживачів
- Smart Pleasure як збалансована та приваблива концептуальна основа для інтервенцій зменшення шкоди серед рекреаційних споживачів ПАР
- Застосування належних аутрич- та маркетингових каналів та стратегій, адаптованих для різних сегментів споживачів ПАР
- Довіра, безпека та захищеність персоналу та клієнтів
- Інклюзивність
- Широка співпраця та партнерські взаємини
- Значуще залучення та провідна роль спільноти споживачів психоактивних речовин

Послуги зменшення шкоди для споживачів, які вживають ПАР в рекреаційних контекстах, мають включати наступне:

- Доступ до об'єктивної, комплексної та неупередженої інформації
- Доступ до продуктів для зменшення шкоди
- Перевірка речовин
- Доступ до послуг сексуального, репродуктивного та психічного здоров'я
- Доступність підтримки силами рівних / взаємної підтримки представників спільноти споживачів психоактивних речовин.

ПІДПИСАНТИ

Альянс громадського здоров'я (Україна)

International Network of People who Use Drugs (INPUD) (Великобританія)

NEWNet (Європа)

NEWNet (Шотландія)

VAD - Flemisch centre for expertise on Alcohol and other Drugs (project Safe 'n sound)
(Бельгія)

Initiativa Pozitiva (Молдова)

Drug Information Center (Швейцарія)

Jellinek (Нідерланди)

Crew 2000 Scotland (Шотландія)

NGO ReGeneration (Сербія)

Coop.Alice - Neutavel Project (Італія)

Safer Dance Basel (Швейцарія)

Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю (ВОЛНА) (Україна)